

А. А. Клочко,
здобувач кафедри публічної політики та політичної аналітики,
Національна академія державного управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0002-1227-6122

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.129

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНО- ЕТИЧНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ

A. Klochko,
Candidate for a degree of the Department of Public Policy and Political Analytics,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

MODERNIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE THROUGH THE PRISM
OF THE CHARACTERIZATION OF MORAL, ETHICAL AND PROFESSIONAL
QUALITIES OF THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE ELITE

Статтю присвячено оцінці спроможності сучасної української політико-управлінської еліти провести результативну модернізацію публічного управління в Україні крізь призму характеристики її морально-етичних і професійних якостей.

Доведено, що модернізація публічного управління в Україні є перманентним процесом. На сучасному етапі до її основних проблем слід відносити недостатню інституціональну спроможність інститутів державного управління центрального рівня виконувати свої формальні, передбачені законодавством, повноваження; існування конфліктогенної конституційної моделі подвійної підзвітності і підпорядкованості місцевих органів виконавчої влади, тобто обласних і районних державних адміністрації як Кабінету Міністрів, так і Президенту України (який фактично призначає їх голів), що фактично підриває цілісність виконавчої влади; застарілу систему територіальної організації публічної влади, яка призводить до перманентних конфліктів між місцевими державними адміністраціями та місцевими радами; низький матеріальний і кадровий потенціал органів місцевого самоврядування забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток територіальних громад і надавати якісні публічні послуги населенню.

У роботі здійснено аналіз динаміки суспільної довіри до ключових державних інститутів, таких як глава держави, парламент і уряд, в яких інституалізується політико-управлінська еліта, а також ставлення громадян і експертів до політико-управлінської еліти як до агенту реформ.

Аналізується професійний досвід і освітня підготовка представників владної еліти у сфері державного управління. За результатами проведеного аналізу автором робиться висновок про відверто низьку зацікавленість і здатність досліджуваної соціальної групи здійснювати модернізацію публічного управління в Україні, крім тих випадків, коли політичною ситуацією продиктовано збереження її привілейованих позицій у суспільстві.

Водночас у плануванні державної політики досліджувана еліта дотримується переважно методу спроб та помилок, визначаючи здебільшого ситуативний характер реформування публічного управління.

The article is devoted to the assessment of the ability of the modern Ukrainian political and managerial elite to carry out effective modernization of public administration in Ukraine through the prism of the characteristics of its moral, ethical and professional qualities.

It is proved that the modernization of public administration in Ukraine is a permanent process. At the present stage, its main problems include the lack of institutional capacity of central government institutions to perform their formal, statutory powers; the existence of a conflict-generating constitutional model of dual accountability and subordination of local executive bodies, ie oblast and rayon state administrations to both the Cabinet of Ministers and the President of Ukraine (who actually appoints their chairmen), which effectively undermines the integrity of the executive; outdated system of territorial organization of public power, which leads to permanent conflicts between local state administrations and local councils; low material and personnel potential of local governments to ensure stable socio-economic development of territorial communities and provide quality public services to the population.

The paper analyzes the dynamics of public confidence in key state institutions, such as the head of state, parliament and government, in which the political and managerial elite is institutionalized, as well as the attitude of citizens and experts to the political and managerial elite as an agent of reforms.

The professional experience and educational training of representatives of the ruling elite in the field of public administration are analyzed. Based on the results of the analysis, the author concludes that the studied social group is openly low and able to modernize public administration in Ukraine, except when the political situation dictates the preservation of its privileged positions in society.

At the same time, in the planning of public policy, the studied elite adheres mainly to the method of trial and error, determining mostly the situational nature of public administration reform.

Ключові слова: політико-управлінська еліта, владна еліта, система публічного управління, модернізація.

Key words: political and administrative elite, ruling elite, public administration system, modernization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Модернізація публічного управління в Україні є перманентним процесом. На сучасному етапі до її основних проблем слід відносити, насамперед: недостатню інституціональну спроможність інститутів державного управління центрального рівня виконувати свої формальні, передбачені законодавством, повноваження, у тому числі внаслідок недосконалої кадрової політики, яка не стимулює рекрутування і професіоналізацію компетентних і достатньо мотивованих управлінців, т.з. агентів реформ, а також високого рівня корупції в державній службі; існування конфліктогенної конституційної моделі подвійної підзвітності і підпорядкованості місцевих органів виконавчої влади, тобто обласних і районних державних адміністрацій як Кабінету Міністрів, так і Президенту України (який фактично призначає їх голів), що фактично підриває цілісність виконавчої влади; застарілу систему територіальної організації публічної влади, яка призводить до перманентних конфліктів між місцевими державними адміністраціями та місцевими радами, у тому числі внаслідок дублювання повноважень між цими інститутами; низький матеріальний і

кадровий потенціал органів місцевого самоврядування забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток територіальних громад і надавати якісні публічні послуги населенню тощо.

У той же час, система публічного управління безперечно не є замкненою системою й її ефективність залежить від ряду факторів більш широкого порядку: національних особливостей політичної системи і політичного режиму, стану національної економіки і фінансової системи зокрема, а також національної політико-управлінської еліти і характерної для неї спроможності і мотивації до здійснення системних реформ у державі. І далеко не в останню роль, якщо не визначальну, в реформаційному потенціалі останньої буде грати її професійні і морально-етичні якості, від яких у першу чергу і залежить результативність модернізації державно-управлінського механізму.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ПРОБЛЕМАТИКОЮ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Проблематика оцінки морально-етичних і професійних якостей представників владної еліти незалежної України серед українських науковців є добре розроб-

леною. Вивченню й аналізу зазначеної проблематики присвячені праці таких вчених як: В. Гошовська [9], О. Крюков [3], Л. Мандзій [4], О. Науменко [5], М. Пірен [12], В. Рихлік [8], Ф. Рудич [10], О. Сахань [11], Л. Харченко [14], С. Чемекова [15], С. Щербина [16] та ін. Водночас характеристика досліджуваної еліти в наукових колах, як показує аналіз фахових досліджень, має односторонньо негативне забарвлення.

Так, у роботі Ф. Рудича [10] українська політико-управлінська еліта асоціюється із закритістю, відсутністю авторитету серед населення, орієнтацією на власні інтереси та потреби (переважно матеріальні) на фоні загальносуспільних і т.п.

Л. Харченко [14] вбачає переважання в ній таких рис як конфліктогенність, недосвідченість у питанні будівництва демократичної держави, амбівалентність, номінальність, деструктивний професіоналізм, відсутність компромісу щодо базових цінностей тощо.

На думку С. Щербини, домінуючими цінностями і якостями політичних еліт сучасної України є: спрямованість на захист кланових інтересів, ігнорування прав та свобод громадян; відсутність відповідальності за результати свого управління державою; винесення на перше місце замість громадських своїх особистих (кланових) інтересів; клановість, кумівство, корупція; відсутність чітко вираженої та сформульованої ідеології еліт і соціальних груп, що її визнають; низький рівень політичної культури; схильність до порушення законів, обов'язкових для виконання іншими членами суспільства [16, с. 16].

О. Сахань і І. Мельник роблять висновок, що українська політична еліта просто нездатна і незацікавлена виконувати свою основну соціально-психологічну функцію, що полягає у вираженні соціальних інтересів суспільства, продукуванні певних політичних цінностей та цілей, а також несення відповідальності за прийняті рішення [11, с. 278].

На думку С. Чемекової, українській владній еліті притаманно насамперед збереження в собі регіональних, несамостійних та виконавських рис, замикання в собі, при незначному процесі оновлення та притоку нових людей у відповідну елітарну групу [15, с. 162].

Домінування в науковій літературі суто негативної характеристики вітчизняних політико-управлінських еліт навіть дало підстави багатьом українським дослідникам, зокрема, М. Пірен [12], В. Рихліку [8], В. Гошовській [9] та ін. стверджувати, що в незалежній Україні так і не утворився прошарок "справжньої", "відповідальної", "державницької", "патріотичної", "національної" еліти або він лише знаходиться на певній стадії формування. Втім, переважна більшість українських науковців і політичних експертів не заперечує факту існування в сучасній Україні політико-управлінської еліти, хоча і характеризуючи останню переважно у негативному ключі.

Попри визнаний факт широкої опрацьованості зазначеної проблематики в українській фаховій літературі, в працях вітчизняних дослідників тим не менш бракує акценту на ролі і впливі професійних і морально-етичних якостей сучасної політико-управлінської еліти на процес модернізації системи публічного управління в Україні. Цей момент і зумовив вибір теми цього дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Мета наукової розвідки полягає в аналізі здатності сучасної української політико-управлінської еліти провести результативну модернізацію публічного управління в Україні крізь призму характеристики її морально-етичних і професійних якостей.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Дослідники часто відносять політико-управлінської еліту незалежної України до одного із трьох типів еліт згідно з відомою класифікацією, запропонованою американськими політологами М. Бартоном і Дж. Хіглі [17] (вони розробили концепцію трансформації політичних еліт у контексті демократичного транзиту), — так званого роз'єданого типу еліт. Останній характеризується авторами концепції щонайменше двома ключовими особливостями: по-перше, серед її членів майже або повністю відсутнє взаєморозуміння щодо норм політичної поведінки, а по-друге, взаємодія між її фракціями, вирізняється спорадичністю і обмеженістю. Тим самим вона відрізняється від двох інших моделей еліт: "ідеологічно єдиної еліти", де ціннісний консенсус і взаємодія між її фракціями в межах чинних політичних інститутів забезпечується домінуванням тієї частини еліти, чия ідеологія визначає характер офіційного політичного курсу (такому типу еліт відповідають стабільні непередставницькі політичні режими, де навіть за наявності демократичних інститутів відсутня політична конкуренція еліт за підтримку мас) і "консенсусно єдиної еліти", яка характеризується ціннісним консенсусом й інтегральною взаємодією між фракціями еліт відповідно до чинних політичних інститутів, у рамках яких політичні конфлікти відбуваються за принципом "політика як торг" (цьому типу еліт відповідають стабільні представницькі, номінально демократичні режими) [4, с. 279].

Така оцінка стосовно української владної еліти, на нашу думку, не позбавлена сенсу. Адже чинниками, що визначають нестабільність відносин у середині нинішньої політико-управлінської еліти та які лежать на поверхні, є:

- критично низький рівень взаємної довіри як між фракціями-учасницями парламентської коаліції та їх лідерами, так і між членами парламентських фракцій;
- пріоритет у діяльності політичних сил та їх лідерів особистих амбіцій та групових інтересів;
- посилення тенденції до концентрації владних та інших повноважень в одному центрі прийняття рішень, утворення "тіньових центрів" влади разом зі спробами підпорядкування таким центрам діяльності конституційних органів влади;
- дуалізм у функціонуванні владних інституцій в Україні;
- пріоритет у діяльності політичних сил та їх лідерів особистих амбіцій та групових інтересів;
- зростання частки відвертого популізму в політиці;
- спроби посилення точкового впливу різних груп за інтересом (насамперед, ФПГ) на окремі парламентські фракції [13, с. 12].

Як показує досвід транзитивних постсоціалістичних країн Східної Європи, успішне проведення реформ ви-

магає не тільки самої віри у перспективність обраного політичного курсу, але і високого рівня легітимізації реформаторських урядів в очах більшості суспільства, готового потерпіти тимчасове зниження рівня життя заради економічних і соціальних переваг, які воно очікує отримати в результаті реформ. Однак ці умови, як ми можемо спостерігати, в українських реаліях ніколи не входили синергію достатньої сили, щоб суспільство могло відчувати явний позитивний ефект від реформаторських кроків української політичної і адміністративної еліти. Як справедливо зазначає О. Крюков, серед українців домінує думка про "меркантильність" мотивів останньої, її прагнення передусім отримати матеріальні привілеї й політичні почесті [3, с. 131]. Оскільки цей вид еліти інституціоналізований передусім в державних (урядових) або політичних інститутах, не викликає подиву, що станом на сьогодні в Україні немає жодного такого інституту, який викликав би довіру у громадян.

Так, згідно з загальнонаціональним дослідженням, проведеним Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно із Центром Разумкова з 15 по 19 грудня 2017 року, серед політичних інститутів найгіршу оцінку за критерієм суспільної довіри (баланс довіри /недовіри) отримали: Верховна Рада України (-76 %), державний апарат (-75%), політичні партії (-71%), Кабінет Міністрів України (-65%), Президент України (-60%). Українців також традиційно не довіряють судам (-75%), прокуратурі (-74%) та іншим елементам правоохоронної системи. Статус "кращих з найгірших" по цьому критерію отримали лише НАБУ (-12%), а також органи місцевого самоврядування (-12%). Загалом ж порівняно з груднем 2016 року баланс довіри /недовіри у всіх інститутів публічної влади або майже не змінився, або погіршився. Найбільше погіршення балансу має Президент України (-14%) [1].

Подібну тенденцію негативної динаміки довіри до публічних інститутів і ключових представників політико-управлінської еліти фіксує соціологічна служба Центру Разумкова. Зокрема станом на червень 2018 р. Президенту України довіряли 13,8% опитаних, не довіряли — 80,6%. Співвідношення довіри /недовіри щодо Уряду було 13,7% і 80,7%, а Верховної Ради — 10,3% і 85,6%. Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 8,6% опитаних, не довіряли — 85,3% [2]. Тобто зберігається стабільно негативна динаміка рівня суспільної довіри до структур публічної влади, а отже і до інституціалізованої в них політико-управлінської еліти.

Вищеозначена характеристика української політико-управлінської еліти, що є в науковому і експертному полі, підтверджена високим рівнем суспільного невдоволення і недовіри до неї, дає усі підстави стверджувати, що остання фактично не має скільки-небудь міцного авторитету у суспільстві, а ключові державні інститути, такі як глава держави, парламент і уряд не пов'язуються у публічному дискурсі з якоюсь конкретно взятою політичною силою, яка б отримала суспільну легітимізацію за критерієм відповідальності перед суспільством за стан справ у державі.

Більше того, переважна більшість громадян звинувачують саме представників політико-управлінської елі-

ти і групи інтересів, що мають визначальний вплив на її діяльність і кадровий склад, у безпосередньому гальмуванні реформ.

Зокрема, на думку українців, найбільший опір проведенню реформ у постмайданний період нової історії України (дані станом на кінець першого півріччя 2018 р.) чинять олігархи (55%), бюрократія й чиновники (51%), уряд (31%) і глава держави (24%). Водночас найкращий баланс в оцінці громадянами ролі у проведенні реформ (тобто переважання в оцінках ролі рушія) виявився у громадських організацій і волонтерів (+22%), країн Заходу (+21%), Міжнародного валютного фонду та Світового банку (+21%) та самого населення (+19%) [6]. Загалом рівень віри українців в успішне проведення реформ в останні три роки залишається стабільно негативним: в успіху реформ переконані лише 5% населення. Хоча слід зазначити, що кількість тих, хто зовсім не вірить в успіх реформ, постійно зменшується (30% — у 2015 році, 28% — у 2016-му, 40% — у 2017-му і 23% — у 2018 році) [6].

Майже повну солідарність із громадською думкою виказують і представники експертно-наукового середовища. Згідно з соціологічним опитуванням, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно з Секретаріатом Реанімаційного Пакету Реформ (далі — РПР) у 2018 р., експерти РПР оцінюють процес здійснення реформ в Україні у 2,73 бала за 5-бальною шкалою, що є показником трохи вищим за минулорічний (2,66). Загалом так само, як і населення експертна спільнота вважає потужними гальмами реформ насамперед олігархів, Президента, бюрократію, парламентську опозицію та правоохоронні органи (прокуратура, суди, поліція), а локомотивами реформ майже постійно були названі громадянське суспільство та країни Заходу [7].

Вищенаведені дані очевидно, свідчать про брак мотивації сучасної політико-управлінської еліти здійснювати реформи, принаймні суспільно затребувані. Шукаючи пояснення причин відсутності мотивації у еліті для скільки небудь системних перетворень, доречно звернутися до думки, яка сповідується вченими-інституціоналістами про те, що, як правило, будь-яка інституційна зміна відбуватиметься лише тоді, коли вона буде вигідна зацікавленим групам.

Хоча нинішні правлячі кола не можна звинувачувати у тому, що за умов несприятливих внутрішніх і зовнішніх викликів, вони вперто ігнорують історичний контекст (реформи у багатьох галузях соціального життя українського соціуму все ж розпочиналися і тривають зараз, а після Революції Гідності кін. 2013 — поч. 2014 рр. не можна не помітити навіть певний прогрес у тому ж реформуванні системи публічного управління, наприклад, у реалізації реформи децентралізації, державної служби, антикорупційної реформи), однак їх модернізаційного потенціалу, на думку суспільства, явно недостатньо. Більше того, усі розпочаті реформи, принаймні на сучасному етапі її розвитку, стали або результатом вимог Майдану і громадянського суспільства або ж були ініційовані на вимогу міжнародних фінансових донорів, передусім Міжнародного валютного фонду.

Фактично роль вітчизняної політико-управлінської еліти в модернізаційних процесах незалежної України можна звести до виконання нею, за висловом С. Щербини, вторинного реформування, тобто закріплення соціальних змін, та проведення реформ, спрямованих на адаптацію політичних процесів відповідно до соціальних змін, що вже відбулися [16, с. 13]. Іншими словами, одним із основних мотивів порушення нею статус-кво є безперечно збереження привілейованих позицій у соціетальній системі, що цілковито вписується у класичну схему виживання еліт. Однак наслідком цього стає те, що в плануванні державної політики досліджувана субеліта дотримується переважно методу спроб та помилок, визначаючи здебільшого ситуативний характер процесу публічного управління.

Причини реформаторської неефективності сучасної української політико-управлінської еліти слід шукати і в дефіциті у неї знань та умінь. Дійсно, важко не помітити, що на здатність виступати локомотивом модернізації за самою логікою цього процесу, особливо у галузі державного управління, професійні компетентності суб'єктів політичних і державно-управлінських рішень явно будуть грати далеко не останню роль.

Так, аналіз професійної приналежності народних депутатів України з II по VIII, проведеного О. Науменко у її дисертації "Механізми рекрутування у політико-управлінську еліту України в умовах незалежності", переконливо свідчить, що у сучасної політичної еліти відсутній належний досвід в управлінні державними справами, не кажучи про стратегічне бачення шляхів і напрямів реформування системи публічного управління. Попри те, що більшість парламентарів, починаючи з III скликання мали науковий ступінь кандидата наук та майже половина — доктора наук (втім добре знаною формальною ознакою елітності в сучасній Україні як раз і виступають наукові ступені і звання, отриманих часто купівлею цих "титулів"), вагому частку отриманих професій до V скликання (2006 р.) становили представники інженерно-технічних професій, що пояснюється походження основної кількості народних депутатів з радянських часів, після — вибір професій у народних обранців змінилася у бік економістів, фінансистів, менеджерів та юристів, фахівців у сфері інформаційних технологій, тобто професій, які отримали високу конкурентоспроможність на сучасному ринку праці. Однак частка фахівців державного управління виявилася на край низькому рівні: у парламенті VII скликання 2012 р. тих спеціалістів було аж 0,22 % (1), а в парламенті VIII скликання 2014 р. — 0,48 % (2) [5, с. 91—92].

Не краща ситуація спостерігається з рівнем професіоналізму адміністративної еліти. Під час аналізу складу з управлінських кадрів України (персональний склад Кабінету Міністрів, керівництва міністерств, державних служб, агентств, держадміністрацій), проведеного дослідницею, тільки 5—8 % склали ті, хто досяг свого статусу за рахунок процедур об'єктивного оцінювання вмінь, навичок та досвіду роботи [5, с. 111].

Таким чином, сучасна політико-управлінська еліта як нестабільний і закритий конгломерат керівників державного і бюрократичного апарату, формальних та неформальних лідерів політичних партій, представників бізнесових еліт, інкорпорованих в систему публічного

управління всіх рівнів, які керують державою, займаючи широкий спектр політичних і адміністративних посад у виконавчій і законодавчій владі на всіх рівнях галузевого і територіального управління, очевидно, не є достатньо мотивованими модернізувати публічне управління. Хіба що у тих випадках, коли це продиктовано збереження привілейованих позицій у суспільстві.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз здатності сучасної політико-управлінської еліти до результативної модернізації публічного управління в Україні, проведений крізь призму характеристики її морально-етичних і професійних якостей, дозволяє зробити висновок про відверто недостатню мотивацію досліджуваної соціальної групи на відповідні кроки, крім тих випадків, коли ситуацією продиктовано збереження її привілейованих позицій у суспільстві. Водночас у плануванні державної політики досліджувана еліта дотримується переважно методу спроб та помилок, визначаючи здебільшого ситуативний характер реформування публічного управління.

Обґрунтовано, що низький реформаторський потенціал сучасної політико-управлінської еліти, яку доцільно віднести до роз'єданого типу еліт, обумовлений: низьким досвідом і професійною підготовкою, необхідними для роботи у сфері державного управління, у більшості її представників; відсутністю у неї скільки-небудь міцного суспільного авторитету, особливо внаслідок браку соціальної і політичної відповідальності цієї групи за ситуацію в країні; переважно негативним ставленням соціуму до неї як до агентів реформ; браком суспільної довіри до ключових державних інститутів, якот: глава держави, парламент і уряд, що контролюються нею.

Предметом подальших наукових досліджень за означеною проблематикою може стати аналіз механізмів і каналів рекрутування досліджуваної еліти як важливих факторів, що визначають її інституціональну спроможність до результативної модернізації публічного управління в Україні.

Література:

1. Громадська думка, грудень — 2017: виборчі рейтинги і рейтинги довіри. Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва. 2018. 23 січ. URL: <http://dif.org.ua/article/rejtingijfojseojoej8567547>
2. Довіра громадян України до суспільних інститутів. Результати соціологічного дослідження // Центр Разумкова. 2018. 6 лип. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf
3. Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2006. 252 с.
4. Мандзій Л. Трансформація політичної еліти України: спроба консолідації (1991—1994 р.). Політологічний вісник: зб. наук. пр. К.: ІНТАС, 2009. Вип. 39. С. 278—289.
5. Науменко О.М. Механізми рекрутування у політико-управлінську еліту України в умовах незалежності:

дис.... канд. політ. наук: 23.00.02 — "політичні інститути та процеси". Київ, 2016. 237 с.

6. Реформи в Україні: громадська думка населення. Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва. 2018. 13 лип. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-traven-2018>

7. Реформи в Україні: експертна оцінка. Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва. 2018. 13 лип. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-ekspertna-otsinka-cherven-2018>

8. Рихлік В.А. Особливості становлення сучасної української політичної еліти: автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ. 2010. 17 с.

9. Розвиток політичної та адміністративно-управлінської еліти в Україні: теоретико-методологічні засади: наук. розробка / авт. кол.: В.А. Гошовська, І.Г. Сурай, Л.А. Пашко та ін.; за заг. ред. В.А. Гошовської. К.: НАДУ, 2014. 57 с.

10. Рудич Ф.М. Політичний клас, правляча еліта, їх роль у визначенні й здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики Української держави. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2008. Вип. 38. С. 8—22.

11. Сахань О.М. Політична еліта України: сучасний стан та перспективи. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2012. № 2 (42). С. 275—282.

12. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки: монографія / За ред. М.І. Пірен, В.А. Ребкало, В.В. Тертичка. К.: Вид-во НАДУ, 2003. 180 с.

13. Україна 2015—2016: випробування реформами (аналітичні оцінки). К.: Центр Разумкова, 2015. 90 с.

14. Харченко Л. Етапи формування політико-управлінської еліти у посттрансформаційний період розвитку України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2010. Вип. 3 (47). С. 38—48.

15. Чеमेкова С.В. Правящая элита Украины: сущность, особенности и противоречия формирования и функционирования: дис.... кандидата полит. наук: 23.00.02. Одесса, 2002. 217 с.

16. Щербина С.С. Генеза політичних еліт в Україні: сутність, структура, особливості: автореф. дис.... канд. соціол. наук: 22.00.04. Запоріжжя: Б.В., 2011. 20 с.

17. Higley J., Burton M. The Elite Variable in Democratic Transitions and Breakdowns / John Higley, Michael Burton. // American Sociological Review. 1989. Vol. 54. № 1. P. 17—32.

References:

1. Ilko Kucheriv "Democratic Initiatives" foundation (2018), "Public opinion, December 2017: electoral ratings and confidence ratings", available at: <http://dif.org.ua/article/rejtingijfojseoj8567547> (Accessed 10 Dec 2020).

2. Razumkov Centre (2018), "Trust of Ukrainian citizens in public institutions. The results of a sociological study", available at: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf (Accessed 10 Dec 2020).

3. Kriukov, O.I. (2006), Polityko-upravlins'ka elita Ukrainy iak chynnyk derzhavotvorennya [Political and managerial elite of Ukraine as a factor in state formation], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.

4. Mandzij, L. (2009), "Transformation of the political elite of Ukraine: an attempt to consolidate (1991—1994)", Politolohichnyj visnyk, vol. 39, pp. 278—289.

5. Naumenko, O.M. (2016), "Mechanisms of recruitment to the political and managerial elite of Ukraine in the conditions of independence", Ph.D. Thesis, political science, Kyiv, Ukraine.

6. Ilko Kucheriv "Democratic Initiatives" foundation (2018), "Reforms in Ukraine: public opinion", available at: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-traven-2018> (Accessed 10 Dec 2020).

7. Ilko Kucheriv "Democratic Initiatives" foundation (2018), "Reforms in Ukraine: expert assessment", available at: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-ekspertna-otsinka-cherven-2018> (Accessed 10 Dec 2020).

8. Rykhlik, V.A. (2010), "Features of the formation of the modern Ukrainian political elite", Abstract of Ph.D. dissertation, political science, Kyiv, Ukraine.

9. Hoshov'ska, V.A. Suraj, I.H. and Pashko, L.A. (2014), Rozvytok politychnoi ta administratyvno-upravlins'koi elity v Ukraini: teoretyko-metodolohichni zasady [Development of political and administrative elite in Ukraine: theoretical and methodological principles], NADU, Kyiv, Ukraine.

10. Rudych, F.M. (2008), "Political class, the ruling elite, their role in determining and implementing domestic and foreign policy of the Ukrainian state", Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, vol. 38, pp. 8—22.

11. Sakhan', O.M. (2012), "Political elite of Ukraine: current status and prospects", Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia, vol. 2 (42). pp. 275—282.

12. Piren, M.I. Rebkal, V.A. and Tertych, V.V. (2003), Suchasna upravlins'ka elita v Ukraini: iakisni kharakterystyky, shliakhy ta metody pidhotovky [Modern management elite in Ukraine: qualitative characteristics, ways and methods of training], NADU, Kyiv, Ukraine.

13. Razumkov Centre (2015), Ukraina 2015—2016: vyprobuвання reformamy (analitichni otsinky) [Ukraine 2015—2016: tests of reforms (analytical assessments)], Razumkov Centre, Kyiv, Ukraine.

14. Kharchenko, L. (2010), "Stages of formation of political and managerial elite in the post-transformation period of Ukraine's development", Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, vol. 3 (47), pp. 38—48.

15. Chemekova, S.V. (2002), "The ruling elite of Ukraine: the essence, features and contradictions of formation and functioning", Ph.D. Thesis, political science, Odessa, Ukraine.

16. Scherbyna, S.S. (2011), "Genesis of political elites in Ukraine: essence, structure, features", Abstract of Ph.D. dissertation, sociological sciences, Zaporizhzhia, Ukraine.

17. Higley, J. and Burton, M. (1989), "The Elite Variable in Democratic Transitions and Breakdowns", American Sociological Review, vol. 54, no. 1, pp. 17—32.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2020 р.